

Asia: VN/1196/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta laiksi väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyn maahantulon torjumiseksi annetun lain 7 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Sisäministeriölle

5.3.2025

Asia: Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta laiksi väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyn maahantulon torjumiseksi annetun lain 7 §:n muuttamisesta

(VN/1196/2025)

Pakolaisneuvonta ry:n lausunto

Pakolaisneuvonta kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi.

Laki väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyn maahantulon torjumiseksi (482/2024) tuli voimaan 22.7.2024 ja on voimassa vuoden voimaantulosta. Luonnoksessa ehdotetaan, että lain voimassaoloa jatketaan 31.12.2026 asti eli vuoden voimassaolon jälkeen vielä puolellatoista vuodella. Lain sisältöön ei ehdoteta muutoksia. Luonnoksessa katsotaan, että lakia voidaan pitää myös sen voimassaolon jatkamisen jälkeen rajattuna poikkeuksena perustuslaista.

Kyseisessä laissa säädetään edellytyksistä, joilla valtioneuvosto yhdessä tasavallan presidentin kanssa voi päättää rajoittaa kansainvälistä suojelua koskevien hakemusten vastaanottamista

rajatulla alueella Suomen valtakunnanrajalla ja sen välittömässä läheisyydessä. Lain käyttöönotto tarkoittaisi turvapaikanhaun estämistä tietyllä alueella eli käytännössä koko itärajalla. Lain nojalla rajaviranomainen voisi työntää kansainvälistä suojelua hakevat suoraan takaisin Venäjälle ilman minkäänlaista turvapaikkamenettelyä ja ilman tehokkaita oikeusuojakeinoja.

Ehdotuksen mukaan ”vaikuttamisen välineenä olevan maahantulijan maahanpääsy estettäisiin”, mutta kansainvälistä suojelua koskeva hakemus voitaisiin ottaa vastaan ”tietyissä poikkeustapauksissa”. Tämä arviointi, onko kyse poikkeustapauksesta, jossa hakemus otetaan vastaan, tapahtuisi rajavartijan toimesta rajalla ilman menettelyä ja oikeusturvatakeita. Lain nojalla poikkeustapauksia olisivat ”erityisen haavoittuvassa asemassa” olevat hakijat ja hakijat, joiden maastapoistaminen aiheuttaisi henkilölle ”välittömän hengen tai terveyden vaaran”. Turvapaikkahakemus otettaisiin vastaan, jos rajavartija lyhyessä vuorovaikutustilanteessa toteaisi olevan ”ilmeistä, että henkilö on todellisessa vaarassa joutua kuolemanrangaistuksen, kidutuksen tai muun ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kohteeksi ensisijaisesti valtiossa, josta hän on saapunut Suomeen”.

Pakolaisneuvonta vastustaa esitystä. Pakolaisneuvonta viittaa lausunnossa esitetyn lisäksi nyt jatkettavaksi ehdotetun lain luonnosvaiheessa ja hallintovaliokunnalle esitettyihin lausuntoihin. Lisäksi Pakolaisneuvonta viittaa lukuisiin eduskunnalle ja erityisesti sen hallinto- ja perustuslakivaliokunnille esitettyihin asiantuntijalausuntoihin, joista tulee yksiselitteisesti esille, että lakia, joka on ristiriidassa Suomen perustuslain, EU-oikeuden ja Suomea sitovien kansainvälisten ehdottomien ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa, ei tule hyväksyä eikä sen voimassaoloa tule jatkaa. Kuten luonnoksessakin todetaan, lain peruslähtökohdat ja siten niitä koskevat arviot keskeisistä vaikutuksista perus- ja ihmisoikeuksiin eivät ole muuttuneet.

1 Yleistä

Ehdotuksella puututaan ihmisoikeuksien, turvapaikkamenettelyn ja myös demokraattisen oikeusvaltion ytimeen. Siinä on kyse ehdottomista perus- ja ihmisoikeuksista eli kidutuksen kieltoon perustuvasta palautuskiellosta, joukkokarkotuskiellosta, oikeudesta elämään sekä muista perus- ja ihmisoikeusvelvoitteista, kuten yhdenvertaisuudesta ja oikeusturvaperusoikeudesta. Ehdottomuus tarkoittaa, että velvoitteesta ei voi poiketa kenenkään kohdalla eikä koskaan, ei edes sodan aikana. Taustalla on perus- ja ihmisoikeusjärjestelmän tarkoitus jokaisen yksilön ihmisarvon ja elämän kunnioittamisesta. Esitys ja laki, joka ei turvaa palautuskiellon toteutumista, on palautuskiellon vastainen.

Perus- ja ihmisoikeusjärjestelmä on rakennettu yksilön suojaksi valtion ja lainsäätäjän mielivaltaa vastaan. Perustuslain ja ihmisoikeusvelvoitteet hyväksymällä lainsäätäjä on hyväksynyt oman lainsäädäntövaltansa rajoittamisen siten, ettei sillä voida polkea yksilön oikeuksia. Valtio, jossa

yksilön perus- ja ihmisoikeuksia ei kunnioiteta, ei ole oikeusvaltio. Väitettyyn turvallisuusuhkaan ei voida vastata esityksellä, joka on perus- ja ihmisoikeussopimusten vastainen.

Laki loukkaa ehdotonta palautuskieltoa ja oikeusturvaperusoikeuksia räikeästi ja perustavanlaatuisella tavalla rajoittamalla ihmisten pääsyä turvapaikkamenettelyyn ja palauttamalla heidät Venäjälle mielivaltaisessa summaarisessa menettelyssä vailla oikeusturvatakeita. Palautuskieltoa, oikeutta elämään, yhdenvertaisuutta sekä joukkokarkotuksen kieltoa loukkaava esitys on selkeässä ristiriidassa lukuisten perus- ja ihmisoikeuksien kanssa (mm. perustuslain 6 §, 21 §, 7 §, 9.4 §, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 ja 13 artikla sekä 4. lisäpöytäkirjan 4 artikla.

Ehdotus on myös EU-oikeuden vastainen. Luonnoksessa mainitaan, että parhaillaan täytäntöön pantavana oleva EU:n muuttoliike- ja turvapaikkasopimus on tullut voimaan 11.6.2024, mutta sivuutetaan se, että sopimus, joka sisältää säännöksiä myös välineellistämisen osalta (ns. kriisiasetus), ei mahdollista turvapaikanhaun estämistä luonnoksessa esitetyllä tavalla. Luonnoksessa viitataan komission Euroopan parlamentille ja neuvostolle antamaan tiedonantoon ”muuttoliikkeen käyttämiseen aseena liittyvien hybridiuhkien torjumisesta ja turvallisuuden vahvistamisesta EU:n ulkorajoilla” (COM(2024) 570 final). Tiedonannossakin painotetaan, että toimissa, joihin jäsenvaltiot ryhtyvät kansallisen turvallisuuden ylläpitämiseksi perussopimusten mukaisesti, tulee kuitenkin noudattaa EU:n lainsäädännössä säädettyjä rajoituksia ja edellytyksiä. Jäsenvaltioiden on EU:n ulkorajoja valvoessaan samalla kunnioitettava perusoikeuksia ja palautuskiellon periaatetta, joka on suoraan turvattu EU:n primäärioikeuteen kuuluvassa EU:n perusoikeuskirjan 4 artiklassa. Kaikkien toimenpiteiden tulee olla oikeasuhtaisia ja sopivia uhan torjumiseksi, niiden on rajoituttava siihen, mikä on ehdottoman välttämätöntä ja oltava luonteeltaan väliaikaisia. Nyt käsiteltävänä olevan esitysluonnoksen osalta on ollennaista huomata, että ehdottomia perus- ja ihmisoikeuksia ei voi rajoittaa ja myös komissio edellyttää, että palautuskiellon periaatetta noudatetaan.

Luonnoksen mukaan esitys toteuttaa pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman tavoitteita rajaturvallisuuden varmistamisesta, ennakoivasta hybridiuhkiin varautumisesta sekä valmiuden, varautumisen ja hallinnon resilienssin huomioimisesta. Ehdotuksen osalta korostuu kuitenkin hallituksen ensisijainen, lukuisten lakihankkeiden ja lainmuutosten taustalla oleva hallitusohjelman tavoite heikentää turvapaikanhakijoiden oikeuksia ja minimoida ”Euroopan rajojen ylittämiseen ja turvapaikan hakemiseen Suomesta perustuva turvapaikkamekanismi”.

Viittaamme myös esimerkiksi EN:n ihmisoikeusvaltuutetun, YK:n pakolaisjärjestön ja YK:n kidutuksen vastaisen komitean kannanottoihin, joissa vaadittiin ehdotuksen hylkäämistä. YK:n kidutuksen vastainen komitea, CAT, otti 10.5.2024 julkaistuissa suosituksissaan kantaa Suomessa tehtyihin ja vireillä oleviin ulkomaalaislain ja rajavartiolaitain muutoksiin, joilla lisätään riskiä palautuskiellon loukkaamiseen. Suosituksissa CAT vaatii ottamaan käyttöön asianmukaiset oikeudelliset ja menettelylliset keinot sen varmistamiseksi, että kaikilla turvapaikanhakijoilla eli myös kaikilla Suomen itärajalle saapuvilla, riippumatta heidän saapumistavastaan, on pääsy oikeudenmukaiseen turvapaikkamenettelyyn, jossa arvioidaan asianmukaisesti palautuskiellon loukkausriski. Kansainvälistä suojelua arvioidessa arvioidaan palautuskiellon riski kotimaassa. Se, millä tavalla ja kenen avustamana, oli kyse sitten salakuljettajasta, perheestä tai toisen maan viranomaisesta,

turvapaikanhakija saapuu rajalle, ei ole merkitystä arvioitaessa sitä, onko kyseinen henkilö kansainvälisen suojelun tarpeessa.

Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu varoittaa myös siitä, että toteutuessaan laki olisi huolestuttava ennakkotapaus muille maille ja koko kansainväliselle turvapaikkajärjestelmälle, mikä on jo valitettavasti nähty esimerkiksi Puolan kohdalla. Valtuutettu painottaa, että viranomaisten tulisi jatkaa sellaisten ratkaisujen etsimistä, jotka ovat ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisia. Euroopassa suljetut rajat ja niin sanotut pushbackit ovat lisänneet ihmisoikeusloukkauksia, rajaviranomaisten väkivaltaa ja ajaneet turvaa hakevat ihmiset vaarallisemmille reiteille.

Luonnoksessa todetaan, että ylikansallisen oikeuskäytännön kehittymistä ei ole tässä vaiheessa mahdollista tarkemmin arvioida, mutta sivuutetaan se tosiasia, että nyt ehdotettu säädös on yksiselitteisesti ristiriidassa tämänhetkisen oikeuskäytännön, eli Suomea sitovien ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö ja YK:n komiteoiden ratkaisukäytäntö on johdonmukaista ja yksiselitteistä sen osalta, että turvapaikanhaun estäminen tarkoittaa Suomea sitovien ihmisoikeusvelvoitteiden, muun muassa ehdottoman palautuskiellon rikkomista. Ehdoton ihmisoikeusvelvoite sitoo valtiota ja sen viranomaisia jokaisen kohdalla ja kaikissa olosuhteissa, myös sodan ja muun väitetyn turvallisuusuhan aikana.

Esityksen mukaan yksilö työnnetään takaisin Venäjälle vailla valituskelpoista viranomaispäätöstä. Muutoksenhakuoikeus ja maastapoistamispäätöksen täytäntöönpantavuus eli se, milloin henkilö voidaan poistaa maasta, ovat olennaisia oikeussuojakeinoja. Niiden merkitys korostuu kansainvälistä suojelua hakevien kohdalla eli arvioitaessa ehdotonta palautuskieltoa, sillä väärän kielteisen päätöksen täytäntöönpanon seuraamukset ovat turvapaikanhakijan kohdalla korvaamattomia ja korjaamattomia. Jos hakijan käännäminen loukkaa ehdotonta palautuskieltoa, niin Suomi valtiona ja päätöksen tekoon ja täytäntöönpanoon osallistuneet viranomaiset rikkovat ehdotonta palautuskieltoa.

Perusoikeusuudistuksen esitöiden (HE 309/1993 vp, s. 27) mukaan ”kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista seuraa ... aineellisia suojavaatimuksia monille sellaisille oikeuksille, jotka samalla ovat valtionsisäisiä perusoikeuksia, sillä perustuslainsäätämisyjärjestyksen käyttö ei oikeuta poikkeamaan ihmisoikeussopimusten määräyksistä (ks. PeVL 12/1982 vp).”

Esityksen vaikutukset eivät rajaudu vain siinä ehdotettuihin toimenpiteisiin. Kyse ei ole siten pelkästään nyt käsiteltävänä olevasta esityksestä ja sen kohteena olevien kansainvälistä suojelua hakevien ihmisten oikeuksista. Perus- ja ihmisoikeuksien tarkoituksena on suojata yksilöitä kulloinkin valtiovaltaa käyttävien mielivallalta. Niiden merkitys korostuu yhteiskunnassa eri syistä heikommassa asemassa olevien kohdalla.

Ehdotuksen hyväksyminen eli perustuslain ja ihmisoikeusvelvoitteiden vastaisen lain voimassaolon jatkaminen tarkoittaa vakavia, pitkäaikaisia ja myös monelta osin ennakoimattomia vaikutuksia suomalaiseen yhteiskuntajärjestykseen. Ehdotettu lain voimassaolon jatkaminen tarkoittaa myös

demokraattisen oikeusvaltion perustan rapauttamisen jatkamista. Perustuslain ja ihmisoikeussopimusten näkökulmasta kyseenalaisten lakien ajaminen vetoamalla kansallisen turvallisuuden retoriikkaan sekä vain harvojen saatavilla olevaan salaiseen tiedustelutietoon tulee lopettaa ja estää. Turvallinen oikeusvaltio edellyttää perus- ja ihmisoikeuksien ja oikeusturvan yhdenvertaista toteutumista. Niillä on suuri merkitys myös eriarvoisuuden ja yhteiskunnallisen syrjäytymisen sekä epäluottamuksen ja turvattomuuden tunteen kasvun torjumisessa.

Pakolaisneuvonta vastustaa esitystä, koska se on selvästi ristiriidassa perustuslain ja Suomea sitovien ihmisoikeussopimusten sekä EU-oikeuden kanssa. Se loukkaa useita perus- ja ihmisoikeuksia, mukaan lukien ehdoton palautuskielto ja joukkokarkotuskielto. Jatkettavaksi ehdotettu laki puuttuu myös perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuteen eikä siinä ole kyse perustuslain 73 §:ssä tarkoitetusta rajatusta poikkeuksesta. Esitysluonnos on ristiriidassa perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kanssa tavalla, jonka takia esitystä ei ole mahdollista hyväksyä, ei missään säätämisympäristössä, ei edes poikkeuslakina.

Ehdottomista perus- ja ihmisoikeuksista, kuten palautuskiellosta ja joukkokarkotuskiellosta, ei ole mahdollista poiketa missään oloissa eikä kenenkään kohdalla, ei edes sodan aikana. Ehdotus ei turvaa muodollisesti lain tasolla eikä myöskään käytännössä ehdottoman palautuskiellon kunnioittamista. Ehdotus tarkoittaa todellista riskiä ehdottoman palautuskiellon ja joukkokarkotuskiellon loukkaamiseen eikä sitä näin ollen voi hyväksyä.

Ainoa oikeusvaltioperiaatteen mahdollistama ratkaisu on, että esityksestä luovutaan.

2 Huomioita itärajan yli tulleista turvapaikanhakijoista ja välineellistämisen osalta

Tieto itärajan tilanteesta ja ”välineellistämisestä” on pitkälti pohjautunut median kautta saatuihin tietoihin sekä viranomaisten salassapidettäviin tietoihin. Pakolaisneuvonta on lisäksi seurannut Suomen ja Venäjän rajan tilannetta tiiviisti erityisesti marraskuusta 2023 lähtien.

Pakolaisneuvontaan on oltu yhteydessä Suomen ja Venäjän raja-alueelta marraskuussa 2023 ja Pakolaisneuvonta on haastatellut marraskuun 2023 ja tammikuun 2024 välillä Suomeen itärajalta osin rajanylityspaikkojen kautta, osin maastorajan yli tulleita turvapaikanhakijoita.

Kaikki saatavilla oleva tieto tukee vahvasti sitä, että Venäjän kautta Suomeen tulleiden turvapaikanhakijoiden tilanteessa on kyse hyvin tavanomaisesta turvapaikanhausta. Monet ovat lähtömaista, joiden kansalaisille vain hyvin poikkeuksellisesti myönnetään Schengen-alueelle viisumeita, joten esimerkiksi lentäen Suomeen tulo ei ole mahdollista. Suomessa ei ole käytössä humanitaarista viisumia tai muutakaan oleskelulupaa, jota voisi hakea ulkomailta humanitaarisin

perustein. Turvallisten reittien puuttuessa ihmiset joutuvat turvautumaan vaarallisiin reitteihin ja salakuljettajiin voidakseen hakea turvapaikkaa EU:n alueelta.

Osa edellä mainituista Pakolaisneuvonnan haastattelemista turvapaikanhakijoista on lähtenyt kotimaastaan vuonna 2023 tarkoituksenaan päästä kansainvälisen suojelun piiriin. Lisäksi osa on ollut opiskelemaisissa Venäjällä, koska edelleen EU-maihin on hyvin vaikea saada oleskelulupaa opintojen perusteella, jolloin kotimaan turvattomuuden vuoksi kyseiset henkilöt ovat hakeutuneet Venäjälle opiskelemaan. Venäjällä ei ole toimivaa turvapaikkajärjestelmää, joten turvapaikan hakeminen Venäjältä ei ole ollut vaihtoehto kyseisille ihmisille. Haastatteluissa tuli esiin myös tapauksia, joissa turvapaikanhakijat ovat ensin yrittäneet hakea suojelua EU:n ja Valko-Venäjän rajoilta, mutta heidän turvapaikkahakemuksiaan ei ole otettu vastaan. Sen sijaan he ovat joutuneet toistuvien takaisintyöntöjen kohteeksi. Pahimmillaan eräs henkilö on joutunut peräti 18 takaisintyöntöjen kohteeksi neljän kuukauden aikana. Hän on kuvannut laajasti myös kokemaansa väkivaltaa EU:n ja Valko-Venäjän rajoilla. Hän palasi Venäjälle ja salakuljettaja ehdotti sen sijaan rajanylitystä Suomeen, vaikka viralliset rajanylityspaikat olivat suljettuina. Hänen oli pakko ylittää raja maastossa muiden turvapaikanhakijoiden kanssa. Hänelle on myönnetty Suomessa turvapaikka.

Haastatteluissa ei ole tullut esiin, että ihmisiä olisi erityisesti ohjattu Suomen ja Venäjän rajalle ilman, että he olisivat itse pyrkineet selvittämään turvapaikan hakemisen mahdollisuutta Suomesta. Osa haastatelluista on saanut tiedon auki olevista rajanylityspaikoista sosiaalisen median, YLEn uutisoinnin ja Rajavartiolaitoksen verkkosivujen kautta. Esiin ei ole tullut tapauksia, joissa ihmiset eivät olisi halunneet hakea turvapaikkaa. Osa haastateltavista on saanut turvapaikan ja monet odottavat edelleen päätöstä tai edes pääsyä turvapaikkapuhutteluun.

Haastatteluissa on selvitetty myös Venäjän viranomaisten toimintaa rajalla ja sen läheisyydessä. Viranomaiset ovat vaatineet maksua esimerkiksi polkupyörästä tai rajanylityksen mahdollistamisesta. Lisäksi he ovat pitäneet turvapaikanhakijoita raja-alueella pitkiä aikoja ja päästäneet heidät ylittämään rajan vasta, kun ylimääräinen maksu oli suoritettu. Tiedossa on myös tapauksia, ennen kaikkea rajan sulkemisen jälkeen, joissa ihminen ei ole maksanut suoraan Venäjän viranomaisille, vaan hän on maksanut salakuljettajille matkan järjestämisestä.

Pakolaisneuvonnalla ei ole tarkempia tietoja esimerkiksi sen osalta, myöntääkö Venäjä aiempaa enemmän viisumeita ja oleskelulupia.

Saatavilla olevat tiedot eivät kuitenkaan tue sitä, että Venäjän viranomaiset aktiivisesti toisivat turvapaikanhakijoita rajalle. Saatavilla olevat tiedot tukevat ennemminkin sitä, että Venäjän viranomaiset käyttävät hyödyksi ihmisten haavoittuvaa tilannetta ja erityisesti rajanylityspaikkojen ollessa suljettuina ovat estäneet ihmisiä pääsemästä Suomen rajalle. Selkeimmin tätä tukee se, että yhtään turvapaikanhakijaa ei ole ylittänyt Suomen ja Venäjän välistä rajaa elokuusta 2024 lähtien. Lisäksi esimerkiksi Helsingin Sanomat on 20.2.2025 uutisoinut, että Venäjän turvallisuuspalvelu FSB on pidättänyt Suomeen pyrkineitä ihmisiä: <https://www.hs.fi/maailma/art-2000011047743.html>. Yle on uutisoinut jo toukokuussa 2024 Venäjän viranomaisten julkistamista tapauksista, joissa viranomaiset ovat pidättäneet Suomeen pyrkiviä kolmannen maan kansalaisia. <https://yle.fi/a/74->

20088180. Pakolaisneuvonta on lisäksi saanut yhteydenoton kautta tietoa tapauksesta, jossa Venäjän viranomaiset ovat marraskuussa 2023 estäneet ryhmän pääsyn Sallan rajanylityspisteelle.

Julkisuudessa olleiden valtioneuvoston jäsenten lausuntojen perusteella voi päätellä, että nämä itsekin tiedostavat, että kyse on tosiasiallisesti vain siitä, että Venäjä ei ole sitoutunut olemaan päästämättä Suomen rajalle ihmisiä, joilla ei ole vaadittavia matkustusasiakirjoja, eli käytännössä viisumia tai oleskelulupaa Suomeen. Venäjällä tai millään muullakaan valtiolla ei tällaista velvollisuutta kuitenkaan ole, ja pikemminkin ihmisten liikkumisvapaus takaa heille oikeuden poistua maasta. Tätä ei voi tulkita nk. välineellistämiseksi.

Lisäksi on muistettava, että vaikka kyseessä olisi aktiivisempaa ja ns. välineellistämiseksi katsottavaa toimintaa, niin palautuskielto on ehdoton ja välineellistetyn maahantulon tapauksessakin turvapaikkamenettelyyn pitää olla tosiasiallinen ja tehokas pääsy. Sillä, onko henkilö tullut Suomeen Venäjän viranomaisten avustamana, ei ole yhteyttä siihen, mikä hänen suojelun tarpeensa on.

3 Esityksen virheelliset lähtökohdat

Esityksen mukaan sillä pyritään vastaamaan "välineellistettyyn maahantuloon". Esitys kohdentuu kuitenkin vain kansainvälistä suojelua hakeviin ihmisiin.

Ehdoton palautuskielto ja joukkokarkotuskielto liittyvät saumattomasti oikeuteen hakea kansainvälistä suojelua oman valtionsa ulkopuolella. Arvio siitä, onko ihminen vainon tai vakavan haitan vaarassa kotimaassaan ja onko hän palautuskiellon tai ketujapalautuskiellon vastaisen kohtelun vaarassa alueella jonne hänet palautetaan, tehdään ja on mahdollista tehdä vain yksilöllisessä turvapaikkamenettelyssä.

Luonnoksen mukaan välineellistetty maahantulo Suomen itärajalla on pidetty hallittuna rajavartiolain (578/2005) 16 §:n mukaisilla toimenpiteillä. Valtioneuvosto on rajavartiolain 16 §:n mukaisilla päätöksillään keskittänyt kansainvälisen suojelun hakemisen Suomen ulkorajoilla avoinna oleville lentoliikenteen ja vesiliikenteen rajanylityspaikoille, sulkenut itärajalla kahdeksan rajanylityspaikkaa 15.12.2023 alkaen ja sulkenut kolme huvialuksille tarkoitettua rajanylityspaikkaa 15.4.2024 alkaen. Päätösten myötä henkilöliikenne itärajalla ja luonnoksen mukaan näin myös välineellistetty maahantulo Suomen itärajalla on keskeytynyt. Luonnoksen mukaan voidaan arvioida, että myös väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyn maahantulon torjumiseksi annetun lain säätäminen on vaikuttanut tilanteessa ennaltaestävästi.

On tosiasia, että maailmassa on tällä hetkellä mittavia turvallisuusuhkia ja että turvallisuustilanne Euroopassa ja myös Suomen itärajalla on edelleen jännitteinen, sota Euroopassa jatkuu, ja hybridi-vaikuttamisen eri ilmiöt ovat voimistuneet. On ymmärrettävää, että Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa ja muut muutokset turvallisuusympäristössä edellyttävät rajaturvallisuuden

vahvistamista edelleen. Luonnoksessa jää kuitenkin edelleen epäselväksi, mitä välineellistämällä, itärajalta alkaneella hybridihyökkäyksellä ja luonnoksen mukaan onnistuneesti ja ennaltaestävästi torjutulla uhkalla käytännössä tarkoitetaan. Luonnoksesta ei selviä, miten se, että Suomi säätää lain, joka on ristiriidassa perustuslain ja ehdottomien ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa ja kohdentuu käytännössä ainoastaan vainoa pakeneviin, suojelua hakeviin ihmisiin heidän turvapaikanhaun estäen, edistää kansallista turvallisuutta. Luonnoksesta ei myöskään ilmene, mihin perustuu arvio, että väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyn maahantulon torjumiseksi annetun lain säätäminen on vaikuttanut tilanteessa ennalta estävästi: miten ”työkalupakkiin” säädetty laki voisi tosiasiasa olla este Venäjän nykyjohdolle ja hallinnolle ryhtyä halutessaan todelliseen hybridivaikuttamiseen tai muihin kansallista turvallisuutta tosiasiallisesti uhkaaviin toimiin?

Selvää on, että rajavartiolaitoksen 16 §:n nojalla kaikki itärajan rajanylityspaikat on suljettu ja näin henkilöliikenne, mukaan lukien turvapaikanhaku rajanylityspaikoilla on ollut kohta puolitoista vuotta estettynä. Selvää on, että poikkeuslailla on tarkoitus estää turvapaikanhaku, mikä tarkoittaa Suomea sitovien ehdottomien ihmisoikeusvelvoitteiden loukkausta. Se, että Suomi on säätänyt oikeusvaltioperiaatteen ja ehdottomien ihmisoikeusvelvoitteiden vastaisen lain, on toki nähtävissä Venäjän osalta onnistuneeksi hybridivaikuttamiseksi. Oikeusvaltioperiaatteen rapauttaminen tarkoittaa myös oikeusvaltion turvallisuuden rapauttamista.

Välineellistämisen epäselvän käsitteen osalta luonnos vahvistaa näkemystä siitä, että esityksessä välineellistämisen määritelmän täyttämiseksi riittää se, että toinen valtio eli käytännössä Venäjä ei estä turvaa hakevia ihmisiä poistumasta maasta. Luonnoksessa muun muassa todetaan, että aikaisemmin vastaavaa välineellistettyä maahantuloa Suomeen toteutettiin 2015–2016, jolloin ilmiö päättyi kahdenvälisen neuvottelujen jälkeen (kohta 2.3, s. 6). Vuosina 2015–2016 oli kiistatta kysymys tilanteesta, jossa Venäjä lyhyen ajanjakson ajan jätti noudattamatta Suomen ja Venäjän välistä sopimusta eli ei estänyt kansainvälistä suojelua hakevia poistumasta Venäjältä Suomeen. Luonnosvaiheen jälkeen esityksessä tulisi täsmentää mitä tarkoitetaan sillä, että vuosina 2015–2016 ja vuodesta 2023 alkaen on ollut osalta aikaisempiin vuosiin verrattuna poikkeuksellinen ja miten vieraan valtion osallisuus siihen on ollut edellä mainitun lisäksi ilmeinen. Luonnoksessa todetaan lisäksi, että myös nähdyllä määrällä turvapaikanhakijoita toteutettu painostaminen ja sen jatkumisen uhka on ollut kansallista turvallisuutta vakavasti vaarantavaa, mikä myös nostaa huolestuttavasti esiin tulkinnan, että jo nykytilanne mahdollistaisi lain käyttöön oton.

Luonnoksesta ei edelleenkään tule mitenkään esille, miten nk. välineellistetty turvapaikanhakija eroaa tavallisesta turvapaikanhakijasta ja miten turvapaikanhaun estäminen olisi perusteltua ja välttämätöntä kansallisen turvallisuuden takia tai miten se edesauttaisi kansallista turvallisuutta. Kaikki saatavilla oleva tieto tukee sitä, että laki kohdistuu käytännössä vain ja ainoastaan turvapaikanhakijoihin, ei hybridivaikuttamista harjoittavaan Venäjän valtioon. Poikkeuslain kohdentuessa ainoastaan turvaa hakeviin ihmisiin ja heidän oikeuksiensa polkemiseen, Venäjän valtio on pikemminkin onnistunut tavoitteessaan murentaa suomalaista oikeusvaltiota. Lisäksi on selvää, että luonnos tukee Petteri Orpon hallituksen lukuisissa lakihankkeissa toteuttamaa tavoitetta minimoida kansainvälisen suojelun hakemista ja heikentää kansainvälisen suojelun tarpeessa olevien ihmisten oikeuksia. Esitysluonnoksessa sivuutetaan edelleen suojelua hakevien ihmisten tilanteen faktoihin perustuva kokonaiskuva. Turvallisten virallisten reittien puuttuessa ihmiset ovat joutuneet turvautumaan salakuljettajiin ja äärimmäisen vaarallisiin reitteihin. Luonnoksessa nostetaan esiin rajat ylittävä ja kansainvälinen rikollisuus, mutta sivuutetaan se tosiasia, että nimenomaan

ehdotetun kaltaiset toimenpiteet eli laillisten reittien sulkeminen käytännössä lisäävät sitä, että kansainvälisen suojelun tarpeessa olevat ihmiset joutuvat turvautumaan salakuljettajiin ja mahdollisesti muihin auttaviin tahoihin, jotka käyttävät hyväkseen heidän heikkoa asemaansa. Lähtökohtaolettama siitä, että kyse ei olisi aidosta turvapaikanhausta tai turvaa tarvitsemista ihmisistä, on omiaan lisäämään turvapaikanhakijoihin ja muihin maahan muuttaneisiin kohdistuvaa vihamielisyyttä.

Luonnoksessa sivuutetaan myös esimerkiksi se, että joulukuussa 2023, sen jälkeen kun Venäjä lopetti rajanylityspaikoilla turvapaikkaa hakevien maastapoistumisen ja Suomen rajalle pääsyn estämisen, nimenomaan Petteri Orpon hallituksen linjaukset eli rajan sulkeminen ja avaaminen ja sen jälkeen ilmoitus sen sulkemisesta aiheuttivat sen, että rajanylityspaikoille saapui niiden ollessa auki lyhyessä ajassa satoja henkilöitä. Luonnoksessa unohdetaan myös se tosiseikka, että kun monet EU:n rajoista ovat olleet pitkään kiinni, turvallisia reittejä on niukasti ja kun turvaa tarvitsevien ihmisten määrä maailmassa lisääntyy jatkuvasti, ihmiset luonnollisesti reagoivat siihen, kun joltakin EU:n ulkorajalta on ollut mahdollisuus hakea turvapaikkaa.

Luonnosta perustellaan sillä, että käytetyistä voimavaroista huolimatta rajaturvallisuus ja yleinen järjestys ovat tähän mennessäkin vakavasti vaarantuneet ajoittaisten mittavien turvapaikanhakijamäärien vuoksi. Tällainen väite on täysin perusteeton. Ottaen huomioon Suomen kiistatta erittäin alhaiset hakijamäärät, luonnoksessa pitäisi perustella, mitä tarkoitetaan sellaisilla ajoittaisesti mittavilla turvapaikanhakijamäärillä, jotka missään määrin edellyttäisivät tai edes puoltaisivat nyt ehdotetun lain säätämistä. On myös epäselvää, mitä tarkoitetaan sillä, että turvapaikanhakijoiden profiilissa ja maahan saapumisen tavassa ja laadussa on tapahtunut lyhyessä ajassa merkittävä muutos. Luonnoksessa todetaan, että välineellistetyin maahantulon tavoitteena on ollut vaikuttaa Suomen päätöksentekoon, kansalliseen turvallisuuteen ja valintoihin, rikkoa yhteiskunnan koheesiota ja pyrkiä saavuttamaan sellaisia Venäjälle koituvia hyötyjä, joihin Suomi ei omavalintaisesti olisi ollut valmis. Tässä Venäjä on onnistunut ennen kaikkea tarkasteltaessa niitä valintoja, jotka Suomi ihmisoikeuksia polkevan poikkeuslain säätämällä on väitettyyn hybridiuhkaan vastannut oikeusvaltiota rapauttamalla. Suomi on poikkeuslain säätämällä osoittanut olevansa valmis loukkaamaan ehdottomia ihmisoikeusvelvoitteita ja murentamaan sääntöperustaista kansainvälistä järjestelmää.

Ehdotuksen lähtökohta on kokonaisuudessaan virheellinen. Luonnoksessa ei ole esitetty mitään asianmukaisia perusteita väitteelle, jonka mukaan itärajalla ei olisi kyse ns. normaalista tai aidosta turvapaikanhausta ja että esityksellä kyettäisiin vastaamaan Venäjän väitettyyn hybridiuhkaan. Esitys kohdistuu vain ja ainostaan turvaa hakeviin ihmisiin ja heidän oikeuksiensa polkemiseen. Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten nojalla lähtökohtana tulee olla tosiasiallinen oikeus hakea turvapaikkaa ja oikeus päästä oikeudenmukaiseen turvapaikkaprosessiin, missä yksilöllisesti arvioidaan suojelun tarpeen edellytykset. Hybridiuhkiin tulee vastata muutoin kuin sääntöperustaista oikeusjärjestelmää murentamalla.

Hallituksen esityksessä käytetyn kielen tulee olla asiallista ja oikeudellisesti täsmällistä, eikä ihmisistä perusteettomia uhkakuvia luovaa ja ulkomaalaisvastaisuutta lietsovaa. Lisäksi esitettyjen arvioiden tulee perustua lähteistettyyn tietoon, ei mielikuviin.

4 Ehdoton palautuskielto

Ehdottoman palautuskiellon loukkaamisen riski eli riski siitä, voiko hakija toiseen maahan, mukaan lukien Venäjälle, palautettuna joutua epäinhimillisen kohtelun kohteeksi, voidaan tutkia vain riittävät oikeusturvatakeet sisältävässä menettelyssä eli turvapaikkamenettelyssä, josta on säädetty muun muassa ulkomaalaislain 94, 97 ja 97a §:ssä, perustuslain 2.3§:n ja 9.4 §:n edellyttämästi Suomessa Maahanmuuttovirasto on se toimivaltainen viranomaisena, joka suorittaa turvapaikkapuhuttelun ja tekee päätöksen kansainvälisen suojelun tarpeesta. Kansainvälisen suojelun tarpeen arvioiminen edellyttää erityisosaamista eli turvapaikkaperusteiden arviointiin koulutettua henkilökuntaa, oikeudellista ja muuta tarvittavaa apua ja tukea sekä riittävää aikaa. Turvapaikkamenettelyssä arvioidaan muun muassa hakijan uskottavuutta ja jotta hakijalla on mahdollisuus tuoda esiin kokemiaan, usein hyvinkin traumaattisia perusteita esille, edellytetään myös luottamuksellista ilmapiiriä. Kansainvälisen suojelun tarvetta ja ehdottoman palautuskiellon loukkauriskia ei ole mahdollista arvioida summaarisesti rajaviranomaisen toimesta rajalla. On myös hyvä muistaa, että rajaviranomaisen tehtäviin kuuluu rajaturvallisuudesta huolehtiminen, ei kansainvälisen suojelun arviointi.

Luonnoksessa viitataan siihen, että eduskuntakäsittelyssä lakiin lisättiin poikkeusperusteiden arvioinnissa huomioon otettavia seikkoja sekä mahdollisuus vaatia maasta poistamisen uudelleenarviointia. Poikkeusperusteiden arvioinnin tarkoituksena on tunnistaa välineellistettyjen maahan tulijoiden joukosta ne henkilöt, jotka ovat aidosti ja välittömästi kansainvälisen suojelun tarpeessa. Luonnoksessa todetaan, että muutosten tavoitteena oli parantaa sekä rajavartiomiehen että maahan tulijan oikeusturvaa sekä pyrittiin vähentämään ristiriitoja ehdotetun sääntelyn ja kansainvälisten sopimusten mukaisten ihmisoikeusvelvoitteiden välillä. Ottaen huomioon edellä esitetty siitä, miten palautuskielto on mahdollista arvioida, on selvää, että tehdyt muutokset eivät poista ristiriitaa palautuskiellon, joukkokarkotuskiellon eikä oikeusturvaperusoikeuksien osalta, eivät tee vuorovaikutustilanteesta yksilöllistä turvapaikkamenettelyä eivätkä tee pushbackeista laillisia.

Ehdotus rakentuu täysin virheelliseen käsitykseen haavoittuvan aseman tunnistamisesta sekä palautuskiellon ja ketjupalautuskiellon arvioinnista. Käytännön työn näkökulmasta on selvää, että ehdotetussa rajalla tai sen läheisyydessä tapahtuvassa nopeassa ”vuorovaikutustilanteessa” ei voida turvata haavoittuvan aseman tunnistamista eikä palautuskiellon arviointia. Mikään ohjeistus ja koulutus eivät riitä turvaamaan sitä, että yksittäinen rajavartiomies voisi kantaa vastuun haavoittuvan aseman tunnistamisesta ja palautuskiellon noudattamisesta ja tehdä näiden edellyttämän yksilöllisen tutkinnan, jota varten turvapaikkamenettely on luotu ja on olemassa. Tätä korostaa myös se, että rajavartiomiesten tehtävänä on lain mukaan tunnistaa ainoastaan erityisen haavoittuva asema.

Pakolaisneuvonnan käytännön työssä on tullut ja tulee jatkuvasti vastaan tapauksia, joissa haavoittuvassa asemassa oleva hakija, esimerkiksi seksuaalivähemmistöön kuuluva tai ihmiskaupan, kidutuksen tai muun väkivallan uhri, on tunnistettu vasta huomattavalla viiveellä, jopa useita vuosia hakemuksen jättämisen, usein vasta uusintahakemusten tai ylikansallisiin elimiin viemisen jälkeen.

Pakolaisneuvonta on vuodesta 2009 lähtien vienyt 20 tapausta YK:n kidutuksen vastaiseen komiteaan (CAT) estääkseen palautuskiellon loukkauksen. Kuusi valituksista on johtanut CAT:n lopullisiin ratkaisuihin, joissa on todettu, että kansallinen lainvoimainen päätös on ollut ehdottoman palautuskiellon vastainen. Kaksi viime vuonna komiteaan vietyä valitusta on komiteassa vireillä, mutta kaikissa muissa tapauksissa hakijalle on myönnetty oletuslupa valituksen ollessa käsittelyssä, jolloin asian käsittely komiteassa on rauennut. Niissä kaikissa on ollut kyse kidutuksen uhrin eli haavoittuvan aseman tunnistamisesta ja huomioon ottamisesta ja siitä, että sen enempää Maahanmuuttovirasto, hallinto-oikeus kuin korkein hallinto-oikeuskaan eivät ole sitä tunnistaneet ja/tai ottaneet huomioon ehdottoman palautuskiellon edellyttämällä tavalla.

2.12.2023 julkaistussa ratkaisussa (H.U. v. Suomi, CAT/C/78/D/1052/2021) komitea vahvisti, että Suomen viranomaiset epäonnistuivat Suomessa keväällä 2016 kansainvälistä suojelua hakeneen nuoren naisen, traumatisoituneen kidutuksen uhrin haavoittuvan aseman ja erityistarpeiden tunnistamisessa ja huomioon ottamisessa, myös uusintahakemuksen käsittelyssä.

Vaikka turvapaikkamenettelyssä kansainvälisen suojelun arviointi suoritetaan aina suhteessa kotimaahan tai pysyvään asuinmaahan, on otettava huomioon, että palautuskielto tulee arvioida yksittäisen ihmisen kohdalla myös suhteessa valtioon, jonka alueelle yksilöä ollaan lähettämässä, kuten Venäjälle, ja asian arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös ns. ketjupalautuskielto eli onko hän vaarassa joutua sieltä palautetuksi alueelle, jossa hän on vaarassa.

EIT on myös vahvistanut, että niiden sopimusvaltioiden osalta, joiden raja muodostaa myös Schengen-alueen ulkorajan, EIS:n turvaamien oikeuksien tehokas toteutuminen edellyttää, että valtiot mahdollistavat tosiasiallisen mahdollisuuden jättää kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen. Viittaen mm. N.D. ja N.T. v Espanja, Shahzad v. Unkari ja Sherov ja muut v. Puola tuomioihin.

Tosiasiallinen pääsy turvapaikkamenettelyyn edellyttää, että valtion tulee turvata riittävien rekisteröintipisteiden ja riittävän useiden rajanylityspaikkojen lisäksi, että hakijat saavat niistä tietoa ja että hakijoilla on turvallinen ja laillinen mahdollisuus päästä näihin pisteisiin. (ks. esim. EIT:n ratkaisu 8.7.2021 Shahzad v. Unkari). Tämä ei esityksessä toteudu.

Esitys, joka mahdollistaa turvaa hakevien ihmisten ja ehdottoman palautuskiellon loukkauriskin summaarisen arvioinnin ilman oikeusturvatakeita, loukkaa ehdotonta palautuskieltoa – niin muodollisesti kuin käytännössä. Samoin se, että vain osalle ihmisiä annettaisiin mahdollisuus hakea kansainvälistä suojelua. Mikäli hakijan yksilöllistä tilannetta ei arvioida asianmukaisessa riittävät

oikeusturvatakeet turvaavassa menettelyssä, on selvää ettei palautuskiellon kunnioittamisesta voida varmistua ehdottoman palautuskiellon edellyttämällä tavalla.

On selvää, ettei rajalle tai sen läheisyyteen ehdotetussa ”vuorovaikutustilanteessa” voida turvata haavoittuvan aseman tunnistamista eikä palautuskiellon arviointia. Mikään ohjeistus ja koulutus eivät riitä turvaamaan sitä, että rajalla tai sen läheisyydessä yksittäinen rajavartiomies voisi kantaa vastuun haavoittuvan aseman tunnistamisesta ja palautuskiellon noudattamisesta ja tehdä näiden edellyttämän yksilöllisen tutkinnan, jota varten turvapaikkamenettely on luotu ja on olemassa.

Esitys, joka ei täysimääräisesti turvaa palautuskiellon toteutumista, on palautuskiellon vastainen esitys. Palautuskielto on ehdoton, eikä siitä voi poiketa koskaan. Yksikin palautuskiellon loukkaus on liikaa.

5 Joukkokarkotuksen kielto

Esitys loukkaa myös selkeästi joukkokarkotuksen kieltoa pakottamalla suojaa hakevat ihmiset takaisin Venäjälle ilman mahdollisuutta saada asiaansa yksilöllisesti tutkittavaksi ennen palauttamista Venäjälle (Khlaifia ja muut v. Italia, 16483/12, § 237). Ehdotus tarkoittaisi käytännössä systemaattisiksi ihmisoikeusloukkauksiksi tunnustettujen pushbackien sallimisen (ks. EUT esim. C-392/22) .

Kuten esityksessä todetaankin, ratkaisussaan (N.D. ja N.T. v. Espanja, 8675/15 ja 8697/15) Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että niiden sopimusvaltioiden osalta, joiden raja muodostaa myös Schengen-alueen ulkorajan, EIS:n oikeuksien tehokas toteutuminen edellyttää, että valtiot mahdollistavat rajalle saapuneille mahdollisuuden päästä laillisia väyliä pitkin maahan. Laillisiin väyliin kuuluu tosiasiallinen mahdollisuus jättää kansainvälistä suojelua koskeva hakemus.

On lainvalmistelun laadun ja eduskunnan päätöksenteon näkökulmasta merkittävä puute, ettei esityksessä arvioida lainkaan, millainen mahdollisuus esityksen perusteella itärajalta suoraan Venäjälle palautettavilla ihmisillä on tosiasiallisesti päästä auki oleville rajanylityspaikoille eli pääsy turvapaikkamenettelyyn muualla Suomessa. Luonnoksessa sivuutetaan se tosiasia, että laki kohdistuu juuri niihin hakijoihin, joilla ei ole rajan ylittämiseen oikeuttavaa matkustusasiakirjaa ja viisumia eli näin ollen juuri heiltä lentomatkestaminen on poissuljettu vaihtoehto. Siten esitystä ja suhdetta joukkokarkotuksen kieltoon ei voi perustella esimerkiksi sillä, että Helsinki-Vantaan lentoasema on auki, koska tämä on mahdoton rajanylityspaikka Venäjälle työnnettyjen turvaa hakevien ihmisten saavutettavaksi.

Pakolaisneuvonta toteaa, että on ilmeistä, että esityksessä tarkoitetuilla itärajalta suoraan Venäjälle työnnettävillä kansainvälistä suojelua hakevilla ihmisillä ei näin ollen lähtökohtaisesti ole mitään tosiasiallista pääsyä turvapaikkamenettelyyn muualla Suomessa.

7 Oikeusturvaperusoikeus

Oikeusturvaperusoikeus (PL 21 §) on kiinteässä yhteydessä muihin perus- ja ihmisoikeuksiin, mukaan lukien palautuskieltoon ja sen toteutumiseen. Oikeusturvalla tarkoitetaan yksilön pääsyä oikeuksiinsa, eli sitä, että hänen oikeutensa toteutuvat tosiasiallisesti. Oikeudella saada perusteltu, valituskelpoinen päätös sekä esimerkiksi tulkkauksella ja oikeusavulla pyritään turvaamaan se, että yksilön muut perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaan jokaisella, jonka yleissopimuksessa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino.

Oikeusturvaperusoikeus ja oikeusturvaperiaate on luotu yksilön suojaksi valtion mielivaltaa vastaan. Toteutuessaan luonnos mahdollistaa tilanteen, jossa rajavartija eli viranomainen käyttäisi yksipuolista valtaa turvapaikanhakijaa kohtaan, työntäisi hänet takaisin Venäjälle, eikä yksilöllä olisi mitään mahdollisuutta saada asiaa ylemmän riippumattoman tuomioistuimen arvioitavaksi.

Ehdotus loukkaa myös perustuslain 21 §:n oikeusturvaperusoikeutta sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklassa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa turvattuja tehokkaita oikeussuojakeinoja.

8 Vaihtoehtoiset toteuttamistavat

Kuten yllä on esitetty, kaikki julkisesti saatavilla oleva tieto tukee sitä, että itärajalta turvaa hakevien ihmisten kohdalla on ollut kyse pitkälti tavanomaisesta muuttoliikkeestä ja turvapaikanhausta.

Suomi on pitänyt turvapaikkajärjestelmäänsä ja viranomaiskoneistoaan toimivana. Esitysluonnoksesta tai aiemmista valtioneuvoston päätöksistä sulkea ja pitää itärajan rajanylityspaikat kiinni ei selviä, miksi itärajan ylittäneiden turvapaikanhakijoiden hakemuksia ei voitaisi käsitellä tavallisessa turvapaikkamenettelyssä. Epäselväksi jää millä tavoin ”välineellistetyksi” turvaa hakeva ihminen todellisuudessa eroaa ”tavallisesta” ja ”aidosta” turvapaikanhakijasta.

Suomen valtiolla on sekä velvollisuus että mahdollisuus reagoida nk. välineellistettyyn maahantuloon oikeusvaltioperiaatetta, ihmisarvoa ja perustavanlaatuisia ihmisoikeuksia

kunnioittavalla tavalla. Myös YK:n kidutuksen vastainen komitea (CAT) on vaatinut tätä tuoreissa Suomelle antamissaan suosituksissaan.

Esimerkiksi maaliskuussa 2024 silloinen Rajavartiolaitoksen raja- ja meriosaston osastopäällikko kenraalimajuri Matti Sarasmaa on myös julkisuudessa Helsingin Sanomille (HS 21.3.2024) antamassaan haastattelussa nimenomaan todennut, että ei ole varmaa tietoa, että itärajalla olisi tulossa suuri määrä ihmisiä, jos raja avataan. Hän myös totesi, että ei ole minkäänlaista näyttöä siitä, että Venäjän rajapalvelu jotenkin edesauttaisi turvapaikanhakijoiden tuloa Suomeen. Sarasmaa myös totesi, että ”meidän järjestelmä kestää useiden tuhansien henkilöiden tulon”.

Kuten yllä on esitetty, kaikki julkisesti saatavilla oleva tieto tukee sitä, että itärajalta turvaa hakevien ihmisten kohdalla on ollut kyse pitkälti tavanomaisesta muuttoliikkeestä ja turvapaikanhausta.

Esitysluonnoksessa on nostettu esiin myös ihmissalakuljettajat ja kansainvälinen rikollisuus. Turvaa hakevat ihmiset joutuvat turvautumaan salakuljettajiin tilanteissa, missä turvallisia ja virallisia väyliä ei ole. Ei ole kenenkään etu, että turvallisten reittien tukkimisen seurauksena ihmiset joutuvat turvautumaan salakuljettajiin ja käyttämään yhä vaarallisempia reittejä. Se, että ihmiset lähtevät näille reiteille ja vaarantavat vakavasti oman ja joskus myös läheistensä turvallisuuden, osoittaa myös sen, että lähdön syyt ovat painavia ja etteivät he näe muuta vaihtoehtoa.

Lisäämällä ja parantamalla kolmansien maiden kansalaisten mahdollisuuksia saada oleskelulupa perhesiteen, työn ja opintojen perusteella sekä lisäämällä kansainvälisen suojelun tarpeessa olevien ihmisten osalta pakolaiskiintiön käyttöä sekä perheenyhdistämistä ja humanitaaristen viisumien käyttöä, ehkäistään parhaalla tavalla niin välineellistämistä kuin salakuljetusta ja siihen liittyvää muuta rikollisuutta ja hyväksikäyttöä.

Nyt jatkettavaksi ehdotettu laki on epätarkka ja vaikeaselkoinen myös siltä osin, että siinä todetaan olevan kyse normaaliolojen lainsäädännöstä ja toisaalta poikkeuksellisesta tilanteesta, jossa Suomen täysivaltaisuus tai kansallinen turvallisuus vaarantuisi vakavasti välineellistämisen vuoksi. Sen osalta jää epäselväksi muun muassa se, miten tällaisessa tilanteessa oikea ratkaisu olisi estää kansainvälisen suojelun hakeminen muun rajaliikenteen ollessa auki. Tähän liittyen olisi perusteltua, että esityksessä arvioitaisiin tarkemmin, mitä lisäarvoa nimenomaan turvapaikanhaun estäminen ja ehdottoman palautuskiellon vastaisen lain säätäminen toisi suhteessa käytössä olevan lainsäädäntöön ja viranomaisten toimivaltuuksiin, joilla voidaan vastata tilanteisiin, joissa on todellinen tarve turvata valtakunnan alueellinen koskemattomuus ja kansallinen turvallisuus. Esimerkiksi valmiuslain tarkoituksena on poikkeusoloissa suojata väestöä sekä turvata sen toimeentulo ja maan talouselämä, ylläpitää oikeusjärjestystä, perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia sekä turvata valtakunnan alueellinen koskemattomuus ja itsenäisyys (1 §).

Pakolaisneuvonta katsoo, että turvapaikkamenettelyn käyttö myös itärajalle saapuneiden ja rajan ylittäneiden hakemusten arvioinnissa olisi toimiva, kestävä ja oikeusvaltioperiaatteen mukainen ratkaisu. Ehdotuksessa ei ole esitetty mitään todellisia perusteita sille, miksi sitä ei voitaisi käyttää.

Paras, tehokkain ja kestävin tapa ennaltaehkäistä ”välineellistämistä” on panostaa turvallisiin reitteihin EU:n alueelle eli puuttuminen ilmiön juurisyihin, eikä seurauksiin.

Luonnoksessa korostuu monessa kohtaa, että ehdotetun lain tarve jo olemassa olevan lainsäädännön lisäksi, ehdotetut säädökset sekä laille esitetyt perustelut ovat erittäin puutteellisia, epäselviä ja osittain ristiriitaisia.

Perus- ja ihmisoikeudet, yhdenvertainen kohtelu ja oikeusvaltioperiaate ovat olennainen osa demokraattisen oikeusvaltion ja myös EU:n perustaa. Turvallinen oikeusvaltio edellyttää perus- ja ihmisoikeuksien sekä oikeusturvan yhdenvertaista toteutumista.

Marjaana Laine

johtava juristi

Pakolaisneuvonta ry

Lindfors Pia
Pakolaisneuvonta ry